

УДК 316.624-053.67

DOI: 10.24919/2312-8437.43.159085

МОСЕВИЧ Ірина – старший вчитель української мови, Дрогобицький ліцей Дрогобицької міської ради Львівської області при Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 36, Дрогобич, 82100, Україна (Zpchuh3@gmail.com)

ДЕЗАДАПТОВАНА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

***Анотація.** У роботі представлено результати дослідження розуміння причин, які ведуть до виникнення дезадаптованої поведінки молоді. Вивчено поняття «дезадаптована поведінка», компоненти поняття такої поведінки, рейтинг джерел інформації юнаків з проблем виникнення їх дезадаптованості. Визначені психологічні особливості подолання дезадаптованої поведінки молоді та принципи психопрофілактичної роботи.*

***Ключові слова:** дезадаптованість, девіантна поведінка, деперсоналізація, дереалізація, егоцентризм, оптимізація, соціалізація, індивідуалізація, акцентуації характеру, емоційна нестійкість, імпульсивність позитивних девіацій, конформізм, буйнівна поведінка.*

Актуальність дослідження. У сучасній психолого-педагогічній літературі немає однозначного тлумачення понять, що визначили б характер проявів в учнів відхилень у поведінці, діяльності та розвитку. У педагогічній літературі таких підлітків називають «важкими» (Н. Улятовська) [20], «педагогічно занедбанними», «правопорушниками» (М. Алемаскін) [1], (А. Белкін) [2], зустрічаються визначення «діти з відхиленнями у поведінці», «дезадаптовані», «соціально занедбанні», «девіантна поведінка» [16]. У зв'язку зі складністю та різноманітністю термінологічного апарату, відсутністю термінологічної та змістовної єдності при його використанні, ми вважаємо доцільним уточнити таке загальне поняття, як «дезадаптована» поведінка.

Загальним у тлумаченні поняття «деадаптованість поведінки» є те, що йдеться не про окремі вчинки, реакції протесту, а про більш чи менш стабільний відпрацьований стереотип поведінки або майже про «стиль життя», тісно пов'язаний зі стійкими особистісними властивостями суб'єктів такої поведінки.

Реакції протесту проти авторитетів можуть мати генералізований характер і спрямовуватися проти сім'ї, школи, інститутів соціалізації. Зміст їх – протистояння авторитетам (батькові, вчителю), встановленим порядкам, структурі соціальних норм. Інколи спостерігається відмова від опору і уникнення його, що сприяє входженню до псевдорелігійних спільностей або неформальних угруповань.

Реакції протесту можуть пов'язуватися з переживанням «відчуження». Під останнім розуміють зміни у сприйнятті самого себе (*деперсоналізація*), інших людей або навколишньої дійсності (*дереалізація*). Деперсоналізація – прояв у поведінці крайнього індивідуалізму, коли юнак свідомо або через необхідність життєвих умов, різко протиставляє себе суспільству, відмовляється жити за правилами, яких дотримуються більшість із нас. Це не запеклі злочинці, не наркомани чи «люди дна», чия поведінка не вкладається в те, що більшість визначає як нормальні прийнятні стандарти.

Дереалізація у межах деадаптованості поведінки виступає і як переживання відірваності від зв'язків з людьми, цінностями та світом. Юнаки можуть скаржитися на те, що їх ніхто не розуміє, що вони самотні, не знайшли свого місця у житті, не заслуговують на повагу, не мають власного «Я». Актуальним стає порівняння з однолітками. Уважно спостерігаючи за ними і постійно порівнюючи себе з іншими, юнак часто перебільшує свої справжні недоліки. У багатьох з них таке перебільшення пов'язане із зовнішніми проявами негативізму та егоцентризму. Негативізм – це відносно нетривалий за часом емоційний стан, який проявляється у діях і вчинках особи, що не мають ніякого сенсу. Точніше, це протидія іншому та невмотивовані протистояння дорослим (частіше батькам) [4, 116].

Егоцентризм виявляється у неадекватно сильній сконцентрованості на власній особистості. Егоцентричне юнацтво відрізняється переоцінкою своїх здібностей і можливостей, надлиш-

ковим честолюбством, надмірними і необумовленими очікуваннями у ставленні до них навколишніх. Така дезадаптованість може перерости у девіантну поведінку, коли дії особистості, не відповідають суспільним нормам – моральним, правовим, дисциплінарним, побутовим та іншим [7, 79].

Було б великою помилкою розглядати дезадаптованість лише у негативному світлі, як руйнівний прояв індивідуалізму. Дуже часто – це лише оригінальна, неординарна поведінка, яка просто не сприймається, критикується соціально більшістю або приголомшує її. Дезадаптована поведінка може мати і творчий характер, коли допомагає особистості створити свій неповторний самобутній образ. Щобільше, особи наділені такою оригінальністю та нестандартністю можуть досягати неабияких успіхів у суспільстві [5, 211].

З огляду на зазначене дослідження дезадаптованої поведінки молоді як соціально-психологічного явища та її ролі в самоздійсненні особистості видається актуальним і перспективним. **Мета дослідження** полягає у вивченні психологічних особливостей дезадаптованості поведінки, визначенні засобів та шляхів оптимізації цього процесу в юнацькому віці.

Об'єкт дослідження: розуміння дезадаптованої поведінки молоддю, у нашому випадку – ліцеїстами.

Предмет дослідження: умови виникнення дезадаптованої поведінки молоді та психопрофітичні заходи її попередження.

У дослідженні такі **методи** ми використовували: методики анкетування анонімного характеру, із запитаннями різних видів (відкриті, закриті, прямі, непрямі), спостереження, вивчення шкільної документації, даних, отриманих із повідомлень вчителів, психологів, соціальних педагогів, співбесіди.

Дослідження виконувалися на базі Дрогобицького ліцею. У дослідженні брали участь учні-ліцеїсти в кількості 57 учнів, десятикласників та одинадцятикласників.

Огляд останніх досліджень. У дослідженнях проблеми дезадаптованої поведінки дітей за останні роки в авторів можна виділити декілька напрямів: розробка питань діагностики відхилень у поведінці учнів (А. Белкін [2, 20]); пошуки шляхів та засобів попередження і профілактики дезадаптованої поведінки неповнолітніх (Я. Гошовський [15]; О. Невський [18]); дослід-

ження психологічної специфіки деадаптованої поведінки неповнолітніх (М. Алемаскін [1], С. Белічева [3], О. Зубченко [10], В. Ковальов [12], О. Дроздов [8], Д. Фельдштейн [21]).

Висновки і рекомендації дослідників цієї проблеми відіграють важливу роль у розробці системи вивчення та профілактики відхилень у поведінці молоді.

Розглядаючи питання соціалізації та індивідуалізації особистості в суспільстві, В. Мухіна підкреслює, що схильність до деадаптованої поведінки різного ступеня закладається з дитячого віку, причому не в останню чергу завдяки батькам. Проте мати вчить дитину і необхідного, для розвитку його особистості, відокремлення. Цей механізм дає можливість особистості «зберігати свою індивідуальність, почуття власної гідності і тим самим реалізовувати свої домагання на визнання» [17, 183].

І. Кон зазначає, що деадаптована поведінка становить систему вчинків особистості, що відхиляються від загальноприйнятої норми (психічного здоров'я, права, культури, моралі тощо) [14].

На думку О. Змановського, відхилення від цієї норми (девіації) у поведінці можуть трактуватися як позитивні, так і негативні. У разі позитивних девіацій йдеться про нестандартну особистість, для якої характерні оригінальні, творчі ідеї, що мають суспільну значущість, свідчать про успішний процес соціалізації та відіграють позитивну роль у прогресивному розвитку суспільства [9, 27].

Негативні девіації поведінки пов'язані з тим, що особистість не засвоює позитив, не може адаптуватися до моральних цінностей і норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства, хоча й може досить добре їх знати. У цьому випадку процес соціалізації особистості є порушеним, що проявляється у незбалансованих психічних процесах, неадаптованості, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді уникання морального і естетичного контролю за власною поведінкою, яка стає соціально деадаптованою [15, 22].

О. Змановська називає такі специфічні ознаки девіантної поведінки: багаторазові, тривалі порушення не будь-яких, а найважливіших норм для певного суспільства на цей час; поведінка не є наслідком кризової, нестандартної ситуації, а зумовлена загальною спрямованістю особистості; сама поведінка супровод-

жується різноманітними проявами соціальної дезадаптації, викликає негативну оцінку з боку інших людей; поведінка не отожднюється з психічними захворюваннями чи патопсихологічними станами, хоча може за певних умов набути атипатологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо); результатом поведінки є заподіяння реальної шкоди самій особистості чи навколишнім [9, 117].

Як зауважує І. Кон, девіантну поведінку особистості (в негативному розумінні цього поняття) можна поділити на дві великі категорії. По-перше, це поведінка, що відхиляється від норм психічного здоров'я, коли йдеться про наявність психопатології. По-друге, це поведінка, що порушує соціальні та культурні норми і, особливо, правові [14].

Прояви девіантної поведінки підлітків різноманітні за причинами, частотою, соціальною небезпекою.

Так, Е. Фром пояснює дезадаптовану поведінку особистості через певні психологічні механізми (конформізм, руйнівна поведінка тощо), за допомогою яких людина врегульовує суперечності між прагненням ствердити себе як індивідуальність і бути включеною до людської спільноти [22, 30].

Н. Максимова зауважує, що дезадаптована поведінка особистості часто пов'язана з її важковихованістю у дитинстві. Остання, на думку вченої, може бути зумовлена: несформованістю особистісних структур, низьким рівнем моральних уявлень і соціально-прийнятих навичок поведінки (в цьому випадку йдеться про педагогічну занедбаність); особливостями в розвитку вищої нервової діяльності (акцентуації характеру, емоційна нестійкість, імпульсивність тощо); невмілими виховними впливами (йдеться про хибну або ситуативну важковихованість); функціональними новоутвореннями особистості, зокрема, неадекватною самооцінкою і рівнем домагань, що ведуть до виникнення смислових бар'єрів стосовно вихователів, афекту неадекватності тощо, тобто до власне важковихованості [16, 82].

Отже, дослідники, роботи яких ми проаналізували, підкреслюють, що діти з дезадаптованою поведінкою є об'єктом не стільки юридичних, скільки психолого-педагогічних досліджень.

Суттєве значення у корекційній роботі з юнаками дезадаптованої поведінки має усвідомлення ними поняття «дезадаптована поведінка», що відіграє виховну, розвивальну, профілактич-

но-корекційну роль, а також стимулює таку категорію молоді до свідомої зміни негативної поведінки, до самовдосконалення.

Зазначимо, що частина юнаків дезадаптованої поведінки (7,9 %) деякою мірою змогли диференціювати поняття «деадаптована поведінка», а також вказати на те, що її умовами є педагогічна занедбаність та важковиховуваність, стереотипність поведінки, стійкість вказаного поведінкового прояву.

Однак більше 58,6 % юнаків 10-х та 37,9 % 11-х класів дають помилкове визначення або мають труднощі з відповіддю. Характеризуючи зміст поняття «деадаптована поведінка», вони відповідали: «Педагогічна занедбаність»; «Важковиховуваність»; «Невміння спілкуватися з ровесниками, вчителями, батьками»; «Неприспосованість до навколишнього середовища»; «Виявлення ранніх відхилень у поведінці дітей»; «Низький рівень вихованості»; «Низький рівень духовних якостей»; «Мало знаю про самого себе»; «Непоінформований»; «Не зовсім розумію дане поняття»; «Не знаю»; або не давали жодної відповіді. Багато з них плутали поняття «педагогічна занедбаність», «важковиховуваність», «деадаптована поведінка».

Відповідаючи на поставлені запитання, учасники опитування не могли розрізнити поняття «педагогічна занедбаність», «важковиховуваність», «девіантна поведінка», «відхилена від норми поведінка», «деадаптована поведінка». Важливо також, що деякі досліджувані розглядали як дезадаптовану поведінку саме ті вчинки, які вони здійснюють свідомо, до того ж вони виправдовують себе та припускають можливість отримати покарання.

У таблиці 1 подано деякі показники розуміння учасниками анкетування суті поняття «деадаптована поведінка». Загалом респонденти називали більше 30 найменувань різних компонентів: результат негативного впливу, педагогічна занедбаність, важковиховуваність, бездоглядність, невихованість дітей тощо, а індивідуально – по 1–3 показники (від дуже конкретних до дуже загальних). Негативним, на нашу думку, є звуженість, обмеженість, розуміння різноманітності складових дезадаптованої поведінки.

Загалом значна кількість юнаків дезадаптованої поведінки недостатньо усвідомлюють таку поведінку як негативний чинник впливу на формування їхньої особистості, в якому психологічні та духовні якості взаємодіють.

Таблиця 1

**Розуміння респондентами суті поняття
«дезадаптована поведінка»**

№	Компоненти поняття «дезадаптована поведінка»	% відповідей респондентів
	Низький рівень знань, небажання вчитись	28,8
1.	Невихованість	23,7
2.	Нездоровий спосіб життя	17,1
3.	Різні негативні якості особистості	13,6
4.	Низький рівень духовних якостей	12,5
5.	Прояви важковиховуваності та педагогічної за-недбаності	4,3

Відповіді на запитання: «Які існують причини виникнення дезадаптованої поведінки у дітей?», ми проаналізували: дослідження згаданого питання підтвердило, що значна кількість респондентів вважають причинами появи дезадаптованої поведінки некомпетентність вчителів, вихователів, батьків, а також практикуючих психологів.

Юнаки, яких ми опитували, писали, що це: «Незнання вчителями свого предмету, якому вони їх навчають»; «Невиконання своїх обов'язків щодо підлітка вчителями, батьками, шкільними психологами, соціальними педагогами»; «Невміння, небажання виконувати профілактично-корекційну функцію як навчання, так і виховання з боку вчителів, вихователів, батьків щодо такої категорії дітей»; «бездоглядність або асоціальний вплив вулиці».

Висвітлюючи причини появи дезадаптованої поведінки молоді, респонденти дали досить високий сумарний показник повних та неповних відповідей. Проте поглиблений аналіз уявлень досліджуваних щодо дезадаптованої поведінки з цього питання дав змогу визначити, що переважна більшість з них називають одну причину виникнення дезадаптованої поведінки дітей – відсутність тісної взаємодії сім'ї, школи, та залучення такої категорії молоді до різноманітних інтерактивних форм роботи. Серед основних причин, що призводять до формування дезадаптованої поведінки, респонденти називали: незайнятість у вільний

від занять час, бездоглядність дітей та підлітків, неблагополучну сім'ю, негативні явища у суспільстві, негативний приклад вчителів.

У таблиці 2 подано кількісні показники зроблених респондентами висновків.

Респонденти давали відповіді на запитання: «Для кого робота з молоддю дезадаптованої поведінки є професійним обов'язком?». Відповіді були такими: «Для шкільних практикуючих психологів, вчителів, адміністрації школи, класних керівників» – 40 %; «служб у справах неповнолітніх, їх психологічної служби» – 30 %; «класних керівників, дільничих інспекторів міліції, ЗМІ» – 15 %; «спеціальних закладів правопорядку» – 10 %; «батьків» – 5 %. Деякі респонденти зауважили: «У середній загальноосвітній школі відбувається дискусія між вчителями середніх загальноосвітніх шкіл, класними керівниками, вихователями, психологами проте, хто має займатися з молоддю дезадаптованої поведінки і проводити з ними профілактично-корекційну роботу?»

Таблиця 2

Показники висновків, зроблених респондентами

№ п/п	Причини виникнення дезадаптованої поведінки	% відповідей респондентів
1.	Неблагополучна, неповна сім'я	25,1
2.	Бездоглядність дітей та підлітків їх педагогічна занедбаність та важковиховуваність	22,6
3.	Відсутність належного виховання, прояви важковиховуваності	20,8
4.	Бездіяльність батьків, негативні явища, вуличне виховання	17,2
5.	Негативний приклад батьків, вчителів,	14,3

Отже, юнаки не мають чіткого уявлення про те, що у попередженні і корекції дезадаптованості провідну роль має відігравати шкільний психолог, але вагому допомогі мають надавати вчителі-предметники, вихователі, тобто всі суб'єкти освітнього процесу.

Одним із предметів нашого дослідження було питання про те, яку роль в удосконаленні профілактично-корекційної роботи з дезадаптованими відіграють різні джерела інформації

Респондентам було запропоновано визначитися, хто або що найчастіше є для них джерелом інформації з питань профілактики та корекції дезадаптованої поведінки: радіо, телебачення, товариші, шкільні психологи та соціальні працівники центрів соціальних служб для дітей та молоді, підручники з соціально-психологічних та педагогічних дисциплін, газети «Психолог», «Дефектолог», журнали «Практична психологія соціальна робота», «Соціальна педагогіка: теорія та практика», викладачі соціально-педагогічних та психологічних дисциплін.

Порівняльний аналіз кількісних показників щодо кожного з названих джерел, обчислених у відсотках, дав можливість виявити їхній рейтинг. Перше місце зайняли шкільні психологи та соціальні педагоги, друге – спеціальна та психологічна література (журнали, газети «Соціальний педагог»), найнижчі – інші джерела (товариші, батьки, педагоги).

На запитання: «Що ви читали про роботу з дітьми та підлітками дезадаптованої поведінки, дивилися по телебаченню чи в кінотеатрі?», респонденти давали такі відповіді: журнали «Практична психологія та соціальна робота», «Соціальна педагогіка: теорія та практика», газети «Психолог», «Дефектолог», підручники: «Соціальна педагогіка», «Технологія соціально-педагогічної діяльності», «Соціально-педагогічна робота», «Вікова та педагогічна психологія», «Соціальна психологія», телепередачі. Значна частина опитуваних зауважили, що зараз бібліотеки закладів середньої освіти майже не укомплектовані новою психологічною та педагогічною літературою про роботу з дітьми та підлітками дезадаптованої поведінки, немає також відео та аудіозаписів про сучасний досвід роботи передових шкільних психологів та соціальних працівників з проблеми подолання проявів дезадаптованої поведінки молоді.

Дослідження виявило, що учасники опитування читають загалом різні статті про роботу з дітьми та підлітками з дезадаптованою поведінкою. Найчастіше проблемами, що їх цікавили, називалися: «Психолого-педагогічна профілактика дезадаптованої

поведінки дітей та підлітків», «Психолого-педагогічна та соціальна робота з кризовими сім'ями».

Відповіді досліджуваних засвідчили, що цілеспрямовано вони майже не переглядають телепередачі, що стосуються подолання деадаптованих форм поведінки, а саме «Магнолія – ТВ (Служба розшуку дітей)», «Знайдемо вихід», «Судові справи», «Акцент» та інші (табл. 3).

Таблиця 3

Тематика питань, з яких респонденти бажають поглибити поінформованість з проблеми деадаптованої поведінки

№ п/п	Зміст відповідей	% відповідей
1	Різні види профілактично-корекційної роботи з підлітками деадаптованої поведінки	338,7
2	Проблеми деадаптованої підлітків та шляхи їх подолання	117,2
3	Робота з кризовими сім'ями	11,5
4	Професійна підготовка викладачів до роботи з дітьми та підлітками деадаптованої поведінки	10
5	Соціально-педагогічна та психологічна робота з кризовими сім'ями	11,1
6	Соціально-педагогічна профілактика деадаптованої поведінки дітей та підлітків	9,1
7	Організація і проведення різноманітних інтерактивних форм роботи з підлітками деадаптованої поведінки у загальноосвітніх школах та дитячих будинках інтернатного типу	6,8
8	Організація роботи з педагогічно занедбаними підлітками в підліткових клубах за інтересами	6,5
9	Робота в центрах соціальних служб для дітей та молоді	4,7
10	Робота у службах в справах неповнолітніх та в кримінальній міліції, службі у справах для неповнолітніх	4,4
11	Робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківських прав і піклування у закладах інтернатного типу та у будинках сімейного типу	3

Частина респондентів певною мірою обізнані з тим, які форми і методи інтерактивних форм роботи практикуються в Україні (23,4 %). Називалися клубна та волонтерська робота з дітьми-інвалідами, дітьми-сиротами, «дітьми вулиці». Але значна частина респондентів жодного разу не назвали інтерактивні форми роботи з підлітками девіантної поведінки у загальноосвітніх школах, особливо у середніх класах. Частина опитаних згадали виховні години класного керівника, волонтерські вечори-відпочинку та інші волонтерські форми роботи з дітьми та підлітками дезадаптованої поведінки, проведення вікторин «Що, де, коли?» (66,4 %). Але здебільшого респонденти не змогли назвати конкретні інтерактивні форми роботи з підлітками дезадаптованої поведінки за місцем їх проживання. А 10,2 % респондентів не змогли назвати жодного відомого їм виховного заходу профілактично-корекційного характеру з молоддю дезадаптованої поведінки.

Дослідженням передбачалося вивчення того, як учасники опитування розуміють роль держави, суспільства у подоланні дезадаптованості молоді. На запитання: «У чому, на вашу думку, полягає роль держави, суспільства у подоланні дезадаптованості поведінки підлітків?», отримали відповіді: держава, суспільство, школа, сім'я мають працювати спільно, створюючи належні умови для роботи спортивних секцій, гуртків технічної та комп'ютерної творчості, відкривати відповідні центри психологічної реабілітації, притулки, клуби за інтересами, сприяти навчанням таких спеціалістів для роботи з дезадаптованими, надавати матеріальну допомогу кризовим сім'ям, посилити контроль сім'ї та школи, навколишнього середовища, накладання на них обов'язкової відповідальності за розвиток і виховання дітей та підлітків дезадаптованої поведінки. Частина опитуваних відзначили, що держава має сприяти пропаганді здорового способу життя, зменшити кількість закладів, де продаються алкогольні напої, а збільшити позашкільні заклади освіти, клубні об'єднання.

Отже, опитувані проявили зацікавлення до проблеми, яку ми досліджували. Вони обізнані і з проявами деперсоналізації – змінами у сприйнятті самого себе і дереалізації – змінами у сприйнятті інших людей або навколишньої дійсності. Респонден-

ти розуміють шляхи подолання дезадаптованості поведінки молоді і готові більше знати про них.

Наше **подальше завдання** – апробація профілактично-корекційної програми допомоги дітям з проблемною поведінкою.

Література

1. Алемаскин М.А. Воспитательная работа с подростками : учеб.-метод. пособ. / М.А. Алемаскин. – М. : Знание, 2002. – 393 с.
2. Белкин А.С. Ідентифікація особистості / А.С. Белкин // Рідна школа. – 2013. – № 4–5. – С. 20–25.
3. Беличева С.А. Основы превентивной психологии / С.А. Беличева. – М. : РИЦ Консорциума «Социальное здоровье России», 1994. – 221 с.
4. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Городнійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
5. Гіденс Е. Девіантна поведінка і злочинність / Е. Гіденс // Соціологія : пер. з англ. – К. : Основи, 1999. – С. 211–255.
6. Грись А.М. Теорія і практика підготовки психологів до роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми / А.М. Грись ; НАПН України, Ін-т психології Г.С. Костюка НАПН України. – К. : Геопринт, 2013. – 280, [1] с. : іл., табл. – Бібліогр.: с. 248–278.
7. Гошовський Я.О. Ресоціалізація депривованої особистості : монографія / Я.О. Гошовський. – Дрогобич : Коло, 2008. – 480 с.
8. Дроздов О.Ю., Скок М.А. Проблеми агресивної поведінки особистості : навч. посіб. / О.Ю. Дроздов, М.А. Скок. – Чернігів : ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка, 2000. – 156 с.
9. Змановская О.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения) : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. заведений] / О.В. Змановская. – М. : Издат. центр «Академия», 2003. – 288 с.
10. Зубченко О.В. Самооцінка підлітка як психологічна проблема / О.В. Зубченко // Науковий часопис. – К., 2007. – Вип.16 (40). – С. 153–158.
11. Карева М. Взаємодія з тривожними дітьми : рекомендації вчителям та батькам / Маргарита Карева // Психолог (Шкільний світ). – 2012. – № 9. – С. 37–38.
12. Ковалев В.В. Развитие социально-перцептивных способностей школьников старших классов / В.В. Ковалев, А.В. Чичкова // Акмеология. – 2014. – № 1 (49). – С. 9.
13. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения / Ю.А. Клейберг. – М. : ТЦ «Сфера», 2003. – 160 с.

14. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М. : «Просвещение», 1989. – 256 с.
15. Корекція девіантної поведінки підлітків: профілактика правопорушень : посіб. / О.І. Толчініна, Т.О. Саванчук ; відп. ред. К.І. Дудник ; Шполян. район. держ. адмін., Служба у справах неповнолітніх. – Черкаси : Ваш Дім, 2005. – 171 с. : табл. – (Молодь за здоров'я – 2. Українсько-канадський проект). – Бібліогр.: с. 170.
16. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки : навч. посіб. / Н.Ю. Максимова. – К. : ВПУ «Київський університет», 2002. – 308 с.
17. Мухіна В.С. Вікова психологія: феноменологія розвитку, дитинство, отроцтво / В.С. Мухіна. – М. : «Академія», 2000. – С. 183.
18. Невский А.И., Колесова Л.С. Подростки группы риска в школе : в 4 ч. / А.И. Невский, Л.С. Колесова. – М., 1996.
19. Скотна Н.С. Ідентичність як необхідна складова та критерій психічного здоров'я / Н.В. Скотна, В.І. Стець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 41. – С. 181–183. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.
20. Улятовська Н. Діти, схильні до девіантної поведінки: особливості роботи / Н. Улятовська // Психолог. – 2012. – № 2 (січень). – С. 5–7.
21. Фельдштейн Д.І. Психологія розвиваючої особистості / Д.І. Фельдштейн. – М. : Знання, 2006. – 195 с.
22. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм ; пер. Э.М. Телятникова. – М. : ООО Изд-во АСТ-ЛТД, 1998. – 670 с.

References

1. Alemaskin, M.A. (2002). *Vospitatelnaia rabota s podrostkami [Educational work with adolescents]*. Moscow: Znanie [in Russian].
2. Belkyn, A.S. (2013). Identyfikatsiia osobystosti [Identification of the person]. *Ridna shkola – Native school*, 4–5, 20–25 [in Ukrainian].
3. Belicheva, S.A. (1994). *Osnovy preventivnoi psikhologii [Fundamentals of preventive psychology]*. Moscow: RITс Konsortciuma «Sotcialnoe zdorove Rossii» [in Russian].
4. Skrypchenko, O.V., Dolynska, L.V., & Horodniichuk, Z.V. et al. (2001). *Vikova ta pedahohichna psykhohohiia [Age and pedagogical psychology]*. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
5. Hidens, E. (1999). Deviantna povedinka i zlochynnist [Deviant behavior and crime]. *Sotsiologiia – Sociology* (pp. 211–255). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

6. Hrys, A.M. (2013). *Teoriia i praktyka pidhotovky psykholohiv do roboty z sotsialno dezadaptovanyimi nepovnolitnymi* [Theory and practice of preparing psychologists to work with socially disadvantaged minors]. Kyiv: Neoprynt [in Ukrainian].

7. Hoshovskyi, Ya.O. (2008). *Resotsializatsiia deprivovanoi osobystosti* [Resocialization of deprived personality]. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].

8. Drozdov, O.Yu., & Skok, M.A. (2000). *Problemy ahresyvnoi povedinky osobystosti* [Problems of aggressive behavior of the person]. Chernihiv: ChDPU im. T.H. Shevchenka [in Ukrainian].

9. Zmanovskaia, O.V. (2003). *Deviantologiiia (Psikhologiiia otkloniashchegosia povedeniia)* [Deviantology (Psychology of Deviant Behavior)]. Moscow: Izdat. tcentr «Akademiia» [in Russian].

10. Zubchenko, O.V. (2007). Samootsinka pidlitka yak psykholohichna problema [Self-esteem of a teenager as a psychological problem]. *Naukovyi chasopys – Scientific magazine*, 16 (40), 153–158. Kyiv [in Ukrainian].

11. Karieva, M. (2012). Vzaiemodiiia z tryvozhnymy ditmy: rekomendatsii vchyteliim ta batkam [Interaction with disturbing children. Recommendations for teachers and parents]. *Psykholog (Shkilnyi svit) – Psychologist (School World)*, 9, 37–38 [in Ukrainian].

12. Kovalev, V.V., & Chichkova, A.V. (2014). Razvitie sotcialno-pertseptivnykh sposobnostei shkolnikov starshikh klassov [The development of social perceptual abilities of high school students]. *Akmeologiiia – Acmeology*, 1 (49), 9 [in Russian].

13. Kleiberg, Iu.A. (2003). *Psikhologiiia deviantnogo povedeniia* [Psychology of deviant behavior]. Moscow: TTC «Sfera» [in Russian].

14. Kon, I.S. (1991). *Psikhologiiia rannei iunosti* [Psychology of early youth]. Moscow: «Prosveshchenie» [in Russian].

15. Tolchinina, O.I., & Savanchuk, T.O. (2005). *Korektsiia deviantnoi povedinky pidlitkiv: profilaktyka pravoporushen* [Correction of deviant behavior of adolescents: Prevention of delinquency]. K.I. Dudnyk (Ed.). Cherkasy: Vash Dim [in Ukrainian].

16. Maksymova, N.Yu. (2002). *Psikhologiiia adyktivnoi povedinky* [Psychology of addictive behavior]. Kyiv: VPU «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].

17. Mukhina, V.S. (2000). *Vikova psykholohiia: fenomenolohiia rozvytku, dytynstvo, otrotstvo* [Age psychology: phenomenology of development, childhood, adolescence]. Moscow: «Akademiia» [in Ukrainian].

18. Nevskii, A.I., & Kolesova, L.S. (1996). *Podrostki grupy riska v shkole* [Teens at risk in school]. Moscow [in Russian].

19. Skotna, N.S., & Stets, V.I. (2008). Identychnist yak neobkhdna skladova ta kryterii psykhhichnoho zdorovia [Identity as a necessary component and criterion of psychological health]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity – Update content, forms and methods of teaching and education in educational institutions*, 41, 181–183 [in Ukrainian].

20. Uliatovska, N. (2012). Dity, skhylni do deviantnoi povedinky: osoblyvosti roboty [Children susceptible to deviant behavior: peculiarities of work]. *Psykholog – Psychologist*, 2, 5–7 [in Ukrainian].

21. Feldshtein, D.I. (2006). *Psykhologhiia rozvyvaiuchoi osobystosti* [Psychology of developing personality]. Moscow: Znannia [in Ukrainian].

22. Fromm, E. (1998). *Anatomiia chelovecheskoï destruktivnosti* [Anatomy of human destructiveness]. (E.V. Teliatnikova, Trans.). Moscow: OOO Izd-vo AST-LTD [in Russian].

MOSEVYCH Iryna – Senior Teacher of the Ukrainian language, Drohobych Lyceum of the Drohobych City Council of Lviv Region at the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 36, Drohobych, 82100, Ukraine (3pchuh3@gmail.com)

DISADAPTED BEHAVIOR OF ADOLESCENTS AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract. *The common interpretation of the concept of disadaptation behavior is that it is not about individual acts, the reaction of protest but about a more or less stable used stereotype of behavior or almost «lifestyle», is closely related to the constant personal characteristics of subjects of such behavior. Reactions of protest against authorities can be generalized and be directed against the family, schools, institutes of socialization. Their content is confrontation with authorities (father, teacher), the existing laws, the structure of social norms. Sometimes there is a failure to resist and avoid it, which facilitates entry to pseudo-religious communities or informal groups. Reactions of protest may be related to the experience of «alienation». The latter is understood as changes in the perception of oneself (depersonalization), other people or the surrounding reality (derealisation). Depersonalization is a manifestation in the behavior of extreme individualism, when the young man deliberately or because of the neces-*

sity of living conditions sharply opposes himself to society, refuses to live according to the rules that most of us adhere to. These are not hardcore criminals, drug addicts, «people of the bottom», whose behavior does not fit into what most define as normal acceptable standards.

Negative deviations of behavior are related to the fact that a person does not absorb positive sides, cannot adapt to moral values and norms of behavior that meet the requirements of society, although he may know these norms well. In such a situation, the process of socialization of the individual is broken, which manifests itself in unbalanced mental processes, non-adaptation, violation of the process of self-actualization or in the form of avoiding moral and aesthetic control of its own behavior, which becomes socially disadapted. It would be a great mistake to consider disadaptation only as a negative side, as a devastating manifestation of individualism. Very often disadaptation is only an original, unusual behavior that is simply not perceived, criticized or shocked by the social majority. Disadapted behavior can be of a creative nature, when it helps the person to create his unique original image. Moreover, the owners of such originality can achieve remarkable success in the society.

Key words: *disadaptation, deviant behavior, depersonalization, derealisation, egocentrism, optimization, socialization, individualization, accentuation of character, emotional instability, impulsiveness of positive deviations, conformism, destructive behavior.*

Одержано 10.01.2018